



BO'LAJAK PEDAGOGLARDA PEDAGOGIK MAHORATNI SHAKLLANTIRISHDA KASBIY DILKASHLIKNING AHAMIYATI

Kalandarova Fazilat Toxirovna

University of Business and Science nodavlat
oliy ta'lim muassasasi
Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi
kalandarovafazilat3@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20537486>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEYWORDS

bo'lajak pedagog, pedagogik mahorat, kasbiy dilkashlik, pedagogik muloqot, kommunikativ kompetensiya, empatiya, pedagogik takt, subyekt-subyekt munosabati.

ABSTRACT

Ushbu maqolada oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik mahoratini yuzaga chiqarishda kasbiy dilkashlik (kommunikativlik va ochiqlik) fenomenining o'rni va ahamiyati tadqiq etilgan. Muallif pedagogik faoliyatda muloqot madaniyati, subyekt-subyekt munosabatlari va talabalarda kasbiy dilkashlik xislatlarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik mexanizmlarini tahlil qiladi. Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy muloqotga tayyorligini oshirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Zamonaviy global o'zgarishlar va ta'lim paradigmasining insonparvarlashuvi pedagogik faoliyat mazmuniga yangicha talablarni yuklamoqda. Bugungi kun o'qituvchisi nafaqat axborot uzatuvchi (translator), balki ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan samarali muloqotga kirisha oladigan, hamkorlik muhitini yarata biladigan moderator va fasilitator hisoblanadi. Shu bois, bo'lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi tarkibida pedagogik mahoratni shakllantirish va uning o'zagi bo'lgan kasbiy dilkashlik ko'nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda.

Kasbiy dilkashlik (pedagogik muloqotga moyillik) — bu o'qituvchining ta'lim oluvchilar, hamkasblar va ota-onalar bilan oson, konstruktiv va psixologik jihatdan qulay muloqot tizimini tashkil eta olish, auditoriyani o'ziga jalb qilish va empatiya (hissiy tushunish) ko'rsatish qobiliyatidir.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy dilkashlik fazilatlarini maqsadli rivojlantirmaslik, kelgusida ularning maktab muhitiga moslashishini qiyinlashtiradi, "kasbiy emotsional kuyish" (burnout) sindromiga va pedagogik muloqotda turli to'siqlar (baryerlar) yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili (literature review)

Pedagogik muloqot va o'qituvchining kommunikativ qobiliyatlari muammosi klassik va zamonaviy tadqiqotlarda keng o'rganilgan. V.A.Kan-Kalik pedagogik muloqotni ijodiy jarayon sifatida baholab, o'qituvchining dilkashligi va ochiqligi dars samaradorligini ta'minlovchi bosh omil ekanligini isbotlagan. Shuningdek, A.A.Leontyev muloqotning pedagogik va psixologik qonuniyatlarini ochib bergan.

O‘zbekiston pedagogika maktabida o‘qituvchi shaxsining kommunikativ madaniyati, pedagogik deontologiya va muloqot odobi masalalari N.N.Azizxo‘jayeva, B.X.Xodjayev, M.G.Davletshin va boshqa olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Biroq, zamonaviy axborotlashgan ta‘lim muhitida va talabalar psixologiyasining o‘zgarishi sharoitida, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy dilkashlik va deoratoligik kompetensiyasini rivojlantirish shakllari yetarlicha modellashtirilmagan. Bu esa ushbu mavzuning ilmiy jihatdan qayta ko‘rib chiqilishini taqozo etadi.

Metodologiya (methodology)

Ushbu tadqiqot doirasida tizimli yondashuv, pedagogik qiyoslash, kuzatuv hamda talabalarning kommunikativ qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan V.F. Ryaxovskiyning “Muloqotga kirishuvchanlik darajasini baholash” testi va Keys (Case-study) metodlaridan foydalanildi. Tajriba-sinov ishlari University of Business and Science nodavlat oliy ta‘lim muassasasining Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishida bo‘yicha tahsil olayotgan 4-kurs talabalari (jami 76 nafar) ishtirokida tashkil etildi.

Tahlil va natijalar (analysis and results)

Kasbiy dilkashlik shunchaki ko‘p gapirish emas, balki chuqur professional tuzilmaga ega bo‘lgan murakkab pedagogik hodisadir. Biz tadqiqot jarayonida kasbiy dilkashlikning bo‘lajak pedagog shaxsida namoyon bo‘lish darajasini uchta asosiy mezon orqali baholadik:

Mezonlar	Tarkibiy qismlari	Pedagogik ahamiyati
Kognitiv mezon	Pedagogik muloqot qonuniyatlarini bilish, muloqot to‘siqlarini tushunish.	Muloqot strategiyasini to‘g‘ri rejalashtirish.
Emotsional-motivatsion	Empatiya, o‘quvchining shaxsiga qiziqish, ochiqlik, samimiylik.	Sinfda ijobiy psixologik iqlim va ishonchni yaratish.
Xulq-atvor (Amaliy)	Nutq madaniyati, verball va noverbal muloqot usullarini egallaganlik, konfliktlarni bartaraf etish.	Hamkorlikka asoslangan dars (Subyekt-subyekt munosabati).

O‘tkazilgan boshlang‘ich so‘rovnomma va Ryaxovskiy testi natijalariga ko‘ra, talabalarning:

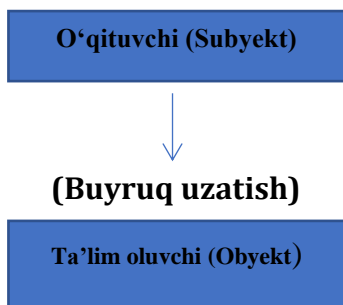
- **18 foizi** — yuqori darajadagi muloqotchanlik (kasbiy dilkashlikka tayyor);
- **54 foizi** — o‘rtacha darajadagi muloqotchanlik (vaziyatga qarab muloqotga kirishadi);
- **28 foizi** — quyi darajadagi muloqotchanlik (auditoriya oldida qoliplarga yopishib qolish, tortinchoqlik va muloqot to‘siqlari mavjud) ko‘rsatkichlarini qayd etdi.

Ushbu muammolarni korreksiya qilish va bo‘lajak pedagoglarda kasbiy dilkashlikni shakllantirish maqsadida ta‘lim jarayoniga interaktiv texnologiyalar (“Six Thinking Hats”, “Klaster”, “Insert”) va pedagogik vaziyatli o‘yinlar tizimi integratsiya qilindi.

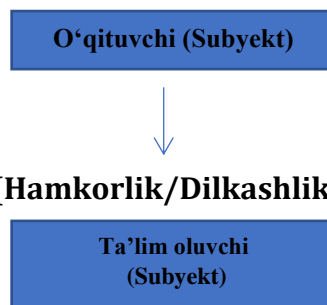
Ayniqsa, talabalar dars o‘tish jarayonida o‘quvchilar bilan an’anaviy avtoritar (“Subyekt-Obyekt”) muloqot modelidan voz kechib, demokratik va insonparvar (“Subyekt-Subyekt”) muloqot modelidan voz kechib, demokratik va insonparvar (“Subyekt-Subyekt”)

munosabatlar tizimini shakllantirishni o'rgandilar:

**AN'ANAVIY MODEL
(Avtoritar muloqot)**



**ZAMONAVIY MODEL
(Insonparvar muloqot)**



Tajriba guruhlarida o'tkazilgan yakuniy tahlillar shuni ko'rsatdiki, darslarda kasbiy dilkashlik treninglaridan o'tgan talabalarda auditoriyani boshqarish samaradorligi 32 foizga oshgan. Talabalar nafaqat dars mazmunini tushuntirishda, balki o'quvchilarning ichki dunyosini, intilishlarini tushunishda ham faollik ko'rsata boshladilar. Bu esa bevosita pedagogik mahorat darajasining o'sishiga olib keldi.

Xulosa (conclusion)

Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, kasbiy dilkashlik bo'lajak o'qituvchilar pedagogik mahoratining ajralmas qismi bo'lib, u ta'lim sifati va samaradorligini belgilovchi katalizator vazifasini o'taydi. Dilkashlik kasbiy fazilat sifatida o'qituvchiga auditoriya bilan emotsional rezonans hosil qilishga, nizoli vaziyatlarni yumshatishga va pedagogik takt talablariga og'ishmay rioya qilishga imkon beradi.

Oliy pedagogik ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy dilkashligini tizimli rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

Pedagogik amaliyot (praktika) davrida talabalarning nafaqat hujjatlar bilan ishlashi, balki o'quvchilar jamoasi bilan sinfdan tashqari erkin muloqot darslarini tashkil etish mexanizmini kuchaytirish.

"Pedagogik mahorat" va "Pedagogik deontologiya" fanlari o'quv dasturlariga muloqot madaniyati, pedagogik netiket (raqamli muhitda muloqot etikasi) va empatiyani rivojlantiruvchi maxsus keys-stadi va psixologik trening bloklarini kiritish

Adabiyotlar ro'yhati (references):

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. – T.: TDPU, 2003. – 175 b.
2. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – T.: Sano-standart, 2017. – 416 b.
3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
4. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. – М.: Нальчик, 1996. – 96 с.
5. Kalandarova, Fazilat Toxirovna Umumiy pedagogika /o'quv qo'llanma/ Kalandarova Fazilat Toxirovna. – Namangan: «SUNRISE-PRO», 2025. – 176 bet.
6. Toxirovna, K. F. (2024). O'Qituvchilik Faoliyatida Deontologik Tayyorgarlikni Oshirish. Miasto Przyszłości, 51, 146-148.

7. Kalandarova F.T. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSI SIFATIDA. <https://www.iupr.ru/5-120-2024>
8. Kalandarova, F. (2024). O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMMUNIKATIV QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA DEONTOLOGIK YONDASHUV. Namangan Davlat Universiteti.
9. Toxirovna, K.F BO'AJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR Abdullayeva Nasibaxon Jo'rayevna pfd, professor. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI UMUMIY PEDAGOGIKA KAFEDRASI, 120.
10. Kalandarova Fazilat Tokhirovna. (2025). Improving the Deontological Competence of Primary Teachers on The Basis of Educational Technologies. International Journal of Pedagogics, 5(05), 42–45. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume05Issue05-11>
11. Toxirovna, K. F. . (2025). BOSHLANG'ICH TA'LIM TALABALARIDA DEONTOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA KASBIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH. JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, 4(10), 96–98. Retrieved from <https://jeev.innovascience.uz/index.php/jeev/article/view/1600>

INNOVATIVE
ACADEMY